

KS. CZESŁAW PEST – UNIWERSYTET ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

PRAKTYKA UDOSTĘPNIANIA ZBIORÓW ARCHIWALNYCH W ARCHIWUM ARCHIDIECEZJALNYM W GNIEŹNIE

W przypadku Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie praktyka udostępniania zasobu została w pewien sposób zmodyfikowana w związku z przeniesieniem w 1998 roku całego zasobu do nowych pomieszczeń przy ulicy Kolegiaty 2. W starych pomieszczeniach archiwum, które mieściły się nad nawą południową katedry gnieźnieńskiej, a czytelnia na parterze, nie można było mówić o właściwej procedurze udostępniania materiałów, jak i o ich bezpieczeństwie. Albowiem badacze przebywający w czytelni katedralnej, ze względu na szczupłość personelu archiwum, praktycznie pozostawieni byli bez jakiegokolwiek kontroli. Natomiast w nowym budynku zaprojektowana została czytelnia na 9 stanowisk pracy, a usytuowana obok sala konferencyjna w razie potrzeby może zwiększyć liczbę miejsc pracy nawet do 21 osób jednocześnie. Czytelnia wyposażona jest w system kamer, które pozwalają na prowadzenie nadzoru nad badaczami pozostającymi w czytelni, jak i przebywającymi na korytarzu.

Archiwum wyposażone zostało w sieć komputerową wraz z własnym serwerem na sześć stanowisk pracy. Jeden z komputerów usytuowany jest w czytelni, do którego dostęp posiadają wszyscy badacze. Zarówno kwerendziści, jak i pracownicy archiwum pracują na tej samej bazie danych, czyli programie Tabularium, przez co mają dostęp do danych natychmiast po ich wprowadzeniu do komputera. Program ten, posiadający hierarchię dostępu dla poszczególnych osób, nie pozwala korzystającym z niego w czytelni na dokonanie w nim jakiegokolwiek zmian. Dzięki temu możliwe jest ustrzeżenie się przed przypadkowym wykasowaniem danych. Ponadto czytelnia wyposażona jest w tzw. bibliotekę podręczną, ułatwiającą kwerendzistom korzystanie z zasobu, a także pomoce naukowe w postaci inwentarzy książkowych, których natychmiastowy wydruk umożliwia wspomniany wyżej program. Trzeba też zaznaczyć, iż komputerowe przeszukiwanie zasobu cieszy się coraz większą popularnością, zwłaszcza

u młodszego pokolenia. Oprócz tego czytelnia wyposażona jest także w czytnik do mikrofilmów. W przyszłości planowane jest powiększenie liczby komputerów w czytelni, rezygnację z udostępniania archiwaliów w postaci mikrofilmów i przejście wyłącznie na system udostępniania danych na płytach CD-ROM.

Ważną rolę informacyjną dla badaczy pełni także strona internetowa archiwum (www.aag.gniezno.opoka.org.pl). Na stronie tej została umieszczona historia instytucji, a co najważniejsze, wchodząc głębiej, charakterystyka zasobu. Dzięki temu badacz, który nie miał jeszcze do czynienia z archiwum gnieźnieńskim może się dowiedzieć, z jakim rodzajem materiałów może się spotkać w tej instytucji. Na stronie internetowej archiwum zamieszczony został plan sytuacyjny miasta, który pozwala na łatwiejsze dotarcie do archiwum z dworca autobusowego i kolejowego, a także dojazd samochodem. Wspomniana wyżej strona internetowa archiwum posiada zarazem zakładkę – katalogi on-line. Niestety jeszcze w tej chwili niedostępna, ale niebawem zostanie ona aktywowana. Dzięki temu przeglądanie danych zawartych w programie Tabularium będzie także możliwe poprzez internet. Stanowić to będzie duże ułatwienie szczególnie dla poszukiwaczy zagranicznych, których obecnie coraz więcej pojawia się w Gnieźnie, a gros z nich to kwerendziści genealogiczni.

Spośród personelu archiwum, który składa się z siedmiu osób, udostępnianiem zasobu zajmuje się dwóch pracowników. Pierwszy z nich, siedzący w pomieszczeniu tzw. informacji naukowej, służy informacją naukową, prowadzi ewidencję, a także udostępnia materiały archiwalne. Z kolei drugi – magazynier – zajmuje się dostarczaniem materiałów archiwalnych do pomieszczenia informacji naukowej, a także troszczy się o porządek i czystość w magazynach.

Osoby rozpoczynające poszukiwania w archiwum po przybyciu do instytucji muszą najpierw wylegitymować się dowodem osobistym lub legitymacją studencką. Wspomniane dokumenty zatrzymywane są przez instytucję na czas korzystania z akt. Procedura ta ma na celu zabezpieczenie się przed ewentualnymi nadużyciami w korzystaniu z zasobu, niezgodnymi z regulaminem czytelni. Następnie po wylegitymowaniu i przedłożeniu problematyki badać kwerendziści wypełniają tzw. formularz kwerendy, w którym podają temat, zakres chronologiczny oraz cel badań. Od studentów wymagane jest polecenie z uczelni. Dopiero po spełnieniu tych wszystkich formalności kwerendziści mogą przejść do czytelni, skorzystać z katalogu książkowego lub komputerowego, a potem zamówić potrzebne im materiały. Zamawianie dokonywane jest na takich samych rewerersach, które używane są w archiwach państwowych.

Realizacja rewersów w archiwum, którego czytelnia jest czynna od poniedziałku do piątku w godzinach od 9⁰⁰ do 14⁰⁰, a we wtorki do 17⁰⁰, odbywa się co kilka godzin. Najpierw o godz. 9³⁰, a potem jeszcze dwukrotnie o 11⁰⁰ i 12³⁰. We wtorki, kiedy czas pracy czytelni wydłużony jest do godz. 17⁰⁰, rewersy realizowane są dodatkowo o godz. 14⁰⁰ i 15⁰⁰. W niedziele i święta kościelne archiwum jest nieczynne. Każdemu kwerendziście jednorazowo wydawane są dwie jednostki archiwalne, a dopiero po ich wykorzystaniu następne. Dane personalne korzystających, jaki i wykaz wszystkich udostępnionych jednostek, wpisywane są na

bieżąc do komputera, co w przypadku zaginięcia jakiejś jednostki bez większego trudu można sprawdzić historię jej udostępniania. Przy odbiorze wykorzystanych materiałów pracownik archiwum ma obowiązek przynajmniej pobieżnego sprawdza przy kwerendzie, czy nie nastąpiło uszkodzenie jednostki archiwalnej, albo braki w zawartości powstałe w wyniku jej niewłaściwego użytkowania. Końcówki rewersów wypożyczanych akt przechowywane są do końca roku kalendarzowego, czyli do chwili przeprowadzenia skontrolowanego udostępniania materiałów.

Trzeba wspomnieć, iż nie wszystkie akta, które wpisane zostały do komputerowej bazy danych zostają udostępnione badaczom. Oryginalnych dokumentów średniowiecznych nie udostępnia się np. magistrantom. W tym przypadku mogą oni korzystać jedynie z fotokopii tych dokumentów. Ostatnimi czasy studentom zaprzestano także udostępniania zespołu akt Prymasa Polski. Uczyniono to ze względu na tzw. luzy. Dokumenty te dostępne są jedynie dla badaczy legitymującymi się stopniami naukowymi. Wszyscy pozostali korzystający w tym przypadku mogą korzystać z maszynopisu tych akt, który został opracowany przez ks. St. Kosińskiego (*Acta Hlondiana*). Analogiczna sytuacja występuje z aktami personalnymi duchowieństwa. Niektóre z nich, jak akta kan. St. Brossa, stanowią tzw. prohibita, a pozostałych nie udostępnia się, jeśli te są młodsze niż 30 lat, licząc od daty śmierci duchownego.

Ze względu na ochronę materiałów przed ich zniszczeniem, archiwum nie wykonuje kserokopii. Od tej zasady istnieją wyjątki w przypadku ludzi nauki, a przypadki te rozpatrywane są indywidualnie. Jeżeli ktoś potrzebuje kopie dokumentów, to po uprzednim ich zamówieniu, wykonywane są one przy pomocy aparatu cyfrowego.

Archiwum nie przeprowadza kwerend genealogicznych dla celów prywatnych. Jedynie prowadzone są poszukiwania dokumentów do celów prawno-administracyjnych. W tym przypadku na umotywowany wniosek wydawane są uwierzytelnione odpisy, wypisy, wyciągi i zaświadczenia.

Warto też wspomnieć, iż Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie prowadzi szeroko zakrojoną działalność popularyzatorską. W murach katedry posiada przekrojową wystawę dokumentu i książki poprzez wszystkie epoki. Zawartość wystawy pokazywana jest zarówno uczniom szkół gimnazjalnych, średnich, jak i studentom. Oprócz tego na zbiorach archiwum w sali konferencyjnej prowadzone są ćwiczenia dla studentów historii, archiwistyki i teologii z takich uczelni, jak: Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Uniwersytet Warszawski, Akademia Bydgoska, a także Collegium Europaeum Gnesnense.

Dotykając kwestii związanych ze statystyką należy nadmienić, iż rocznie ze zbiorów archiwum korzysta ponad 1200 kwerendzistów i około 1000 osób zwiedza wystawę. Łącznie w murach Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie gości ponad 2000 osób nie tylko z Polski i Europy, lecz także z krajów zamorskich, takich choćby jak USA. Tym samym należy się cieszyć, iż dziedzictwo kultury narodu polskiego i Europy jest udostępniane tak szerokiemu kręgowi badaczy.